

УДК 821.161/2- 6.09"18/19"І.Франко

НЕВІДОМА СВІТЛИНА ІВАНА ФРАНКА

Роман Горак

*Львівський літературно-меморіальний музей Івана Франка,
вул. Івана Франка, 150, 79011, Львів, Україна*

Уперше оприлюднено досі невідомий факт про перебування Івана Франка в Збаражі восени 1911 року у відомого галицького пасічника Євгена Білинського з нагоди чого й була зроблена світлина, досі не зафіксована у франкознавстві. Простежено стосунки І. Франка з родиною Білинських та вперше опубліковано листи деяких членів цієї родини до І. Франка.

Ключові слова: Іван Франко, Євген Білинський, листи, фотографія.

У день святкування Міжнародного дня музеїв – 18 травня 2008 року, цю невідому світлину з Іваном Франком, яка стала для музейників справжньою сенсацією, подарував Львівському літературно-меморіальному музею Івана Франка професор Львівського національного університету імені Данила Галицького Борис Тарасович Білинський, який походив з родини лікарів, першим з яких був Володимир Білинський. У довіднику “Українські лікарі” [7, с. 34] подано, що він народився 5 травня 1869 року в селі Стрільська (Стрільища) на Львівщині у сім’ї священика Теофіла Білинського, котрий був 1824 року народження, закінчив теологію Львівського університету та Львівську духовну семінарію і висвятився у священичий сан 1867 року і відразу був скерований священиком у містечко Янів під Львовом. 1872 року він перейшов на парохію у село Дубовицю Городоцького повіту, де пропрацював два роки і 1874 року дістав парохію у селі Стрільищі, що належали до Бібрського повіту, де й помер 9 липня 1894 року.

Медицину Володимир Білинський студював у Віденському університеті, де був активним членом студентської громади “Січ”. Після закінчення університету займався приватною практикою у місті Збаражі, а відтак став повітовим лікарем Збараського повіту. Окрім того, був активним громадсько-політичним діячем, і як зазначено у довіднику на політичній ниві багато співпрацював з І. Франком, який кандидував до Віденського парламенту від Збараського виборчого округу при старій куріальній виборчій системі. І хоча збереглося мало документів про громадську діяльність, однак і вони свідчать, що в Збаражі він був одним із активних членів Товариства “Просвіта” згідно зі звітами цього Товариства за 1903 рік, коли воно створювалось у Збаражі, [9, арк. 98] входив у її керівний склад разом з його першим головою о. Олексієм Заячківським, парохом тамтешньої церкви, який прийшов на парохію у Збараж 1897 року із Зарубинців, де був священиком від 1885 року. Він народився 1851 року, 1880 року закінчив теологічний факультет Львівського університету та Львівську духовну семінарію. У цьому ж році

був висвячений у священничий сан і скерований у Бучач, де довго не затримався і 1881 року став асистентом у місті Городку під Львовом. Відтак 1885 року його перевели у село Зарубинці на Збаражчині, а в 1897 році став парохом Збаража, де 22 листопада 1926 року й помер [4, с. 492]. Його поховали на місцевому цвинтарі у гробівці, де вже спочивала його дружина Станіслава Заячківська. Після смерті о. О. Заячківського вдячні парохіяни та родина поставили на цьому гробівці пам'ятник з написом: "О. Заячківський, парох і декан Збаражчини. 1850–1925. Станіслава Заячківська. 1866–1911. Дати народження та смерті шановного пароха, на жаль, не відповідають дійсності. На час приходу о. Заячківського у Збараж там налічувалося 12 000 мешканців, з яких українців тільки 4 000. До 1939 року в місті не було жодної української школи, не було і утраквістичної, тобто двомовної школи. Єдиний лист В. Білинського до І. Франка від 11 квітня 1897 року свідчить, що В. Білинський був активним під час виборів до Віденського парламенту [6, арк. 177–180] і підтримував кандидата від радикальної партії по цьому виборчому округу. Саме на той час він активно співпрацював з І. Франком, який 1898 року виставлявся кандидатом від Збаразького виборчого округу на місце вибулого посла графа Пінінського. Проте 1898 року радикальна партія як єдиний організм перестає існувати. Ті, що вийшли з партії, оформлюються в нові політичні структури, які активно заявляють про себе на політичному полі. Одна з таких груп 1900 року оформлюється в Українську соціал-демократичну партію Галичини і Буковини. Її партійним органом став двотижневик "Воля". Перший з'їзд цієї партії відбувся тільки 1903 року під проводом Миколи Ганкевича і Семена Вітика. До 1907 року Українська соціал-демократична партія входила до складу Польської соціал-демократичної партії Галичини і Шлезька, яка своєю чергою була федеративною частиною соціал-демократичної партії Австрії, що викликало сильну опозицію її молодих членів.

Від радикальної партії відійшов і став членом Української соціал-демократичної партії і В. Білинський. У 1911 році утворилися дві фракції УСДП: стара під керівництвом М. Ганкевича і С. Вітика та самостійницька під проводом Л. Ганкевича, В. Старосольського, П. Буняка й І. Квасниці. Примирення обох фракцій відбулося на 5 з'їзді УСДП (березень 1914). УСДП підкреслювала потребу професійного руху українських робітників, брала активну участь у селянських страйках, мала вплив на розвиток самостійницької ідеології серед молоді. Входячи як автономна організація до Австрійської соціал-демократичної партії, УСДП підтримувала також тісні зв'язки з аналогічним рухом Наддніпрянщини. У парламентських виборах УСДП мала близько 8 % українських голосів й у виборах 1907 ввела двох своїх послів до віденського парламенту. Пресові органи: "Земля і Воля" (1907–1912 і 1919–1924), "Вперед" (1912–1913 і 1918–1924) та "Праця". Редактором цих видань, а також одним з ініціаторів створення соціалістичної партії був Левинський Володимир (8.8.1880–19.12.1953). Саме він вважається теоретиком українського соціалістичного руху і через нього свого часу Володимир Ленін передавав вітання галицьким комуністам. Був родом з Дрогобича, де закінчив тамтешню гімназію, опісля навчався у Львівському університеті. 1900 року став одним з ініціаторів створення УСДП. У 1904–1914 роках був редактором партійних видань УСДП – "Воля", "Земля і Воля", "Вперед" та "Дзвін". Під час Першої світової війни (1914 – 1918 роки) перебував у Відні і Женеві. У 1919–1920-х роках – був членом закордонної

групи Української Комуністичної Партії у Відні, видав разом з В. Винниченком газету “Нова Доба” (1920–1921). З 1930 року проживав у Львові, співпрацював у журналах “Нова Україна” у Празі, “Нова культура”, “Культура”, “Нові Шляхи” у Львові та ін. Помер у Відні. Автор численних праць і публіцистичних статей на суспільно-політичну тематику: “Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині” (1914), “Царская Россия и украинский вопрос” (1917), “Народність і держава” (1919), “Соціалістична революція і Україна” (1920), “Соціалістичний Інтернаціонал і поневолені народи” (1920), “Відокремлення Галичини”, “Народність і держава”, “Асиміляція і ресиміляція в історичному процесі поневоленого народу”, “Початки українського соціалізму в Галичині” та ін.

Одним із активних дописувачів у партійні органи від Збаражчини і був В. Білинський. Він подавав інформацію про організацію віч, висунення потрібних партії кандидатур, робив перспективний аналіз майбутнього соціалістичного руху. Свідчать про те близько двадцяти листів, писаних до В. Левинського, як редактора органів Української соціал-демократичної партії. Сьогодні ті листи зберігаються у фонді В. Левинського, що в ЦДІА України у м. Львові [10].

Був В. Білинський одружений з Галиною Білинською, дочкою священика з села Синяви, що під Збаражем і представницею іншого роду Білинських. У них було троє дітей: Наталка, Ярослав і Тарас, який потім перейняв практику від батька і був лікарем у Збаражі.

Помер В. Білинський під час епідемії тифу 7 травня 1918 року.

Його син Тарас, батько Бориса Білинського, котрий подарував музеєві світлину, народився 17 червня 1903 року у Збаражі на Тернопільщині [7, с. 35], 1921 року закінчив відому українську гімназію у Тернополі, а 1922 року розпочав медичні студії в Граці, які закінчив 1927 року. Диплом нострифікував 1929 року у Віденському університеті, після чого працював помічником лікаря у Львівському державному шпиталі. З 1930 року вів приватну лікарську практику в Збаражі, належав до філії Українського лікарського товариства у Тернополі. Займався широкою просвітницькою діяльністю як член та голова Товариства “Просвіти” у Збаражі, про що вказує чимало документів того часу, зокрема протоколи засідання Товариства та щорічні звіти про діяльність, які сьогодні зберігаються у фондах ЦДІА у м. Львові [9]. Саме на час головування у цьому товаристві Тараса Білинського декілька разів польська влада проводила в ньому ревізії, вилучала низку книжок [10, арк. 1], намагалась через це закрити черговий раз товариство у березні 1934 року але вміла оборона Т. Білинського, унеможливила це [8, арк. 56]. Зі встановленням радянської влади в Західній Україні Т. Білинський організував у Збаражі першу лікарню, де працював на посаді головного лікаря до червня 1941 року. Був одружений з Стефанією Кордубою, дочкою українського історика Мирона Кордуби. На початку німецько-радянської війни 1941 року його заарештували і по-звірячому замордовали енкаведисти, залишивши сина Бориса, який народився 16 червня 1933 року та дочку Адріану, яка народилась 27 травня 1937 року. Мати з дітьми переїхала до Львова до своїх батьків. 1950 року Борис Білинський зі срібною медаллю закінчив Львівську середню школу № 8, яка розташовувалась у приміщенні колишньої Львівської другої (німецької) гімназії і була пов’язана з іменами видатних українських учених та

діячів. Після закінчення школи став студентом Львівського медичного інституту, який закінчив 1956 року. Спеціалізувався в онкології та торокальній хірургії у Київському інституті вдосконалення лікарів та медичній генетиці в Москві. Після одержання диплому працював хірургом у Бориславській лікарні, завідував хірургічним відділенням в Городоцькій районній лікарні. З 1959 до 1963 року був хірургом у Львівській обласній лікарні, а з 1963 року став працівником науково-дослідного інституту гематології та переливання крові у Львові. Подальша наукова і педагогічна діяльність Б. Білинського пов'язана з Львівським медичним інститутом, де він спочатку працював доцентом, а потім професором і завідувачем кафедри онкології. Є автором понад 200 наукових робіт з онкології, загальної хірургії та клінічної імунології. У 1963 році захистив кандидатську, а в 1973 році – докторську дисертацію. 1979 року йому було присвоєне вчене звання професора. У перші роки встановлення української державності у 1991 році став проктором з наукової роботи Львівського медінституту. 1993 року – академіком АН Вищої школи України і того ж року був обраний дійсним членом Нью-Йоркської академії наук і членом Європейського товариства дослідження раку та дійсним член НТШ. 1994 року указом президента України йому присвоєно почесне звання “Заслужений діяч науки і техніки України”, 2003 року – почесне звання заслуженого професора Інституту експериментальної паталогії, онкології і радіології ім. Р. Кавецького НАН України, а 2006 року – почесне звання заслуженого професора Львівського національного університету ім. Данила Галицького.

Під його керівництвом виконано 19 кандидатських та дві докторські дисертації. Він є співавтором 14 підручників і навчально-методичних посібників, в тому числі у співавторстві з А. Гнатишаком, В. Савраном та Д. Шияном підручника “Онкологія” для студентів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, який вийшов у видавництві “Світ” 1992 року і був першим підручником з цієї галузі медицини, написаний українською мовою. Окрім суто професійної праці, він є членом багатьох громадських організацій та активним громадсько-політичним діячем, про що дає уяву видана 2008 року Науковим товариством ім. Шевченка та Львівським національним медичним університетом ім. Д. Галицького бібліографія під назвою: “Борис Тарасович Білинський (до 75-річчя від дня народження)”.

Бабуня Б. Білинського Галина Білинська (1878–1960), дружина доктора В. Білинського, була дочкою Омеляна Білинського [4, с. 40] 1831 року народження, який у священничий сан висвятився 1858 року. Відразу по висвяченню дістав парохію в селі Ражнів Бродівського повіту, де працював до 1862 року. Метрична книга, яка охоплює 1835–1865 роки і котра збереглась у Центральному держаному історичному архіві України [11, арк. 64], зафіксувала, що 7 листопада 1860 року в будинку під номером 43 народився син Ізидор, батьком якого був місцевий священник Омелян Білинський, а матір'ю Емілія, дочка пароха села Сороцько Івана Лужницького та його дружини Анни. Хрещеними батьками новонародженого був парох із Заболотців Леонард Давидович та Марта Когуцька, дружина пароха з Кадлубинців Константина Когуцького, який охрестив та миропомазав новонародженого. 10 лютого 1862 року [11, арк. 78] народився наступний син, якого назвали Діонізієм та в побуті звали Денисом. За хрещених батьків було покликано посесора Ражнова Йосифа Рощинського та його дружину Марію.

Хрестив новонародженого о. Антоній Давидович, парох Заболотців. 30 листопада 1862 року отця Омеляна перевели працювати в село Соснів Підгаєцького повіту, метричні книги якого у Львівському архіві збереглися тільки за 1835–1840 роки [11, спр. 5271 та 5272] і в 1869 році о. Омелян став парохом села Синява, що розкинулось на річці Гнізній за десять кілометрів від Збаража. Найближча залізнична станція була в Красносільцях, що за чотири кілометри від села. До парохії належало ще й село Синягівка, але ні в самому селі Синявій, ні в Синягівці церкви, в якій правив о. О. Білінський і хрестились його діти не збереглось. У Синяві зараз є церква Чесного Хреста, збудована 1928 року, а в Синягівці – Різдва Пресвятої Богородиці, збудована 1932 року. Метричні книги села Синяви у ЦДІА у м. Львові охоплюють 1835–1864 роки [11] справи 5065, 5066, тобто охоплюють той час, коли там ще не було о. Омеляна. У цьому селі перед о. Омеляном священиком був його молодший брат Панкратій, який там працював з 1866 року, а відтак перейшов у село Токи Збаразького повіту, де й помер 21 січня 1899 року. О. Білінський спочив у Бозі 9 вересня 1904 року і похований у родинному гробівці на старому цвинтарі в Синяві. Пам'ятник на його могилі зберігся. Він у вигляді трираменного хреста, що стоїть на чотиригранній основі, на якій зберігся напис “Домъ вечный родины Емиліяна Димитриевича Билиньского, руского пароха въ Сеняве”. Тут же зазначені діти о. Омеляна та його дружини Емілії, які спочивають у цьому гробівці. Найстарший з них Володимир. Він народився в селі Соснові, але помер в селі Синяві, куди перейшов працювати його батько. Спочиває у гробівці дочка Ольга. Вона народилась 1873 року, померла 1879 року. Наступного хлопця, який народився 1881 року знову назвали Володимиром, але йому, як і попередньому братові з таким же іменем, не судився довгий вік. Він помер 1885 року. Син Аріян народився 1877 року і помер у 1900. В 1895 році народився син Льоньо, але йому також не судився довгий вік. Він помер 1901 року.

У Соснові та Синяві народилися ще п'ять хлопців: Ієронім, Клавдій, Теодор, Кипріян, Євген та дочка Галина. Усі вони “вийшли в люди”, дістали вищу освіту за винятком наймолодшого сина Євгена (1870–1955), який після смерті батька 9 вересня 1904 року, взяв весь тягар матеріального забезпечення сім'ї на себе. Зокрема, він допомагав сім'ї найстаршого брата Ізидора, який після закінчення гімназії та відповідного курсу залізничного навчання працював начальником станції в Городку біля Львова, відтак у Лавочному і під сам кінець в Тернополі, де й помер 17 червня 1915 року, залишивши вдову Броніславу Вайнерт з двома синами, старший з яких Олександр народився 6 жовтня 1900 року, а молодший Степан народився 1 січня 1902 року. Олександр закінчив навчання в Граці, став відомим лікарем у Ходорові і помер 4 червня 1946 року. Він був батьком Зиновії Служинської, відомого українського вченого та автора книги “Рід Білінських” [7]. Його молодший брат помер 9 березня 1923 року, коли вчився на третьому році філософії у Львівському університеті.

Кмітливий наймолодший син о. Омеляна Євген, маючи прекрасні організаторські здібності та завдяки своїй грандіозній працездатності, став на всю Галичину відомим пасічником і власником величезної, найбільшої в Польщі, пасіки, в якій тільки у Збаражі нараховувалось 300 вуликів. Решта 1100 порозкидано в різних місцях. На кожній пасіці працював робітник, який знав справу і пильнував за бджолами. Власник робітникам

платив добре. За три-чотири роки роботи на пасіці такий робітник заробляв гроші на будівництво власної хати.

Влітку до Є. Білинського на вакації з'їжджалися племінники, яких він утримував на студіях, відробляли гроші, потрачені на них. Працювали на пасіці, збирали мед, ремонтували та робили нові вулики, знімали рої та закладали нові бджолині сім'ї. Мед з пасіки Є. Білинський експортував на всю Галичину і з того мав великі гроші. Саме він їх і скеровував на розвиток "Просвіти", чим викликав велике здивування серед мешканців містечка, котрі знали його як дуже ощадливу людину, що жодної копійки намарне не пустить. Свідченням того є і те, що від час вступу Є. Білинського у "Просвіту", його постійно обирали головою або ж членом ревізійної комісії, про що свідчать щорічні звіти Товариства [8].

В історії Збаражчини Є. Білинському належить одне з головних місць у створенні на цих теренах "Сільського господаря" – українського господарського товариства, яке заснували 1899 року в Олесюк Золочівського повіту священики о. Тома і о. Юліян Дуткевичі з метою захисту інтересів та поліпшення добробуту селян шляхом підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь. З 1903 року керівні органи товариства знаходились у Львові. У 1904 році товариство отримало дозвіл засновувати філії в Галичині. Після проведення Першої хліборобської виставки в Стрию (організованої Товариством "Просвіта") у 1909 році "Сільський господар" змінив Статут і був реорганізований. У 1909–1917 роках Товариство очолював Є. Олесницький, завдяки якому воно здобуло значний авторитет серед українського селянства. Товариство представляло і захищало інтереси селян у державних і крайових органах влади, займалось організацією освітніх курсів та шкіл, засновувало дослідні поля, пасіки, тваринницькі ферми, мінеральні добрива, забезпечувало спільне користування технікою та ін. У 1915 році австрійська влада визнала "Сільський господар" головним об'єднанням українських хліборобів і призначила на діяльність Товариства відповідні державні дотації. Після захоплення Галичини Польщею протягом 1918–20 років окупаційна влада забороняла діяльність Товариства, а після відновлення роботи чинила перешкоди його розвитку. У 1920-х роках керували товариством Т. Войнаровський-Столобут (1919–1924 роки) та М. Луцький (1924–1927 роки). Новий етап піднесення у діяльності Товариства розпочався 1927 року завдяки сприянню Спілки українських агрономів та фінансовій допомозі української кооперації. Кількість філій у Галичині змінювалася залежно від лояльності влади до роботи Товариства: 1910 року – 85 філій, 1927 року – 52, 1939 року – 60, 1944 року – 66. У 1939 році радянська влада ліквідувала Товариство.

Товариство видавало низку періодичних видань: двотижневик "Сільський господар" (з 1926 року редактори Є. Храпливий, П. Дубрівський, пізніше – Л. Бачинський, І. Драбатий); місячники "Український пасічник" (з 1928 року редактор М. Боровський); "Практичне садівництво" (з 1933 року редактор М. Боровський); "Хліборобська молодь" (з 1934 року редактор А. Романенко); "Сад і город" (з 1939 року). З 1928 року щорічно виходив популярний серед селян "Календар Сільського господаря". За редакцією Є. Храпливого почала друкуватися "Сільськогосподарська енциклопедія". Під назвою Товариства виходили часописи за межами Галичини. Зокрема, у Києві в 1918–1919 роках як видання Центрального українського сільськогосподарського кооперативного

союзу та у Харкові в 1922–1926 роках як орган Централі союзу сільськогосподарської кооперації України (у 1927–1928 роках під назвою “Кооперативне село”).

Так знаними членами-засновниками Товариства “Сільський господар” у Збаражі були: о. О. Заячківський – парох церкви Воскресіння Господнього у Збаражі, о. В. Ванчицький (1875–1919) – тодішній парох села Зарубинці, о. В. Рожанський (1881–1916) – тодішній парох села Люблянки Вижні, о. О. Голінастий (1878–1945) – тодішній парох села Шельпаки, о. В. Довгович (1884–1970) – тодішній парох села Гнилючок, о. І. Малюца (1876–1952?) – тодішній парох села Токи, о. Й. Краснопера (1863–?) – тодішній парох села Скорики, о. С. Вояківський (1862–1939) – тодішній парох села Богданівка на Скалатщині, але який перед тим був парохом села Шельпаки на Збаражчині. Серед підписів восьми поважних парохів є і підпис Є. Білинського, власника реальності та пасічника зі Збаража. Усі підписані скерували листа-прохання до Крайового рільничого Товариства “Сільський господар” зареєструвати у Збаражі його філію [12, арк. 1–3], на що управа у Львові відповіла згодою і засвідчила це підписами голови Товариства Григорія Кузьми та Григорія Величка як секретаря. 7 вересня Крайовий виділ у Львові скерував своє рішення і прохання зі Збаража у Намісництво у Львові. Прохання було зареєстроване під номером 111 1695/1 за рік 1909. Зареєструвало Намісництво філію “Сільського господаря” у Збаражі 13 вересня 1909 року, про що було повідомлено листом о. О. Заячківського у Збаражі як голову ініціативної групи [12, арк. 25–26].

Невдовзі при цьому Товаристві у Збаражі виникла окрема секція під назвою “Пасічна спілка”, яка зайнялася збутом меду та бджолиного воску, а також закупівлею цукру для зимівлі бджіл. До цього всі ці справи були в руках спритних єврейських ділків. Діяльність Є. Білинського витіснила їх з ринку. Дякуючи йому філія “Сільського господаря” в Тернополі створила секцію цукрового буряка. Спеціальний інспектор збирав від членів секції контракти на плантацію цукрового буряка. Його завданням було допильнувати посів, збут і доставку врожаю на цукроварню у Велику Березовицю. Це була єдина цукроварня, де власником була акційна спілка хліборобів, а не поляки. Є. Білинський мав плантації буряків на 60 моргах поля коло станції у Збаражі. Буряки давали також великий прибуток. Вклав він кошти і у розвиток українських промислів, зокрема, у виробництво папіросних тутків “Калина” [7, с. 54].

На народні цілі, розвиток школи, Є. Білинський грошей не шкодував. Одружився зі своєю служницею Ольгою, яка народилась 15 серпня 1880 року, але рано осиротіла, не знала своїх батьків і виховувалась між людьми. Родинна хроніка передає перекази, що Ольга сподобалась Євгену своєю господарністю, а також своєю ошадністю. Коли ще не були одружені, Ольга і Євген йшли за возом. З воза впав жмут сіна, Ольга нахилилась, підняла і поклала на віз. Ніколи не викидала кусочки шнурів, зв’язувала їх в один довгий – так могла робити лиш добра господиня, тим і покорила серце Геня. Народила йому троє дітей: Наталю, Марусю і Омеляна (Мілька). “Не була щасливою, – пише Зиновія Служинська, з у своїй монографії “Рід Білинських”, – Євген, як і всі Білинські, був вимогливий, впертий і накидав свою волю. Мав добре серце, помагав сиротам свого брата, але в побуті був дуже важким, безкомпромісним. Мав свої засади, яких усі домашні мусили дотримуватись” [6, с. 58].

Важка праця спричинилася до скорой кончини дружини Є. Білинського. Вона по-

мерла 16 березня 1934 року, залишивши сиротами троє дітей – найстаршу дочку Наталію, молодшого сина Омеляна та наймолодшу дочку Марію. Дочки вийшли заміж: Наталка за доктора Степана Зарицького (1888–1979); Маруся – за доктора Максима Тимкова (1880–1943), Мілько (1909–1944) одружився з Любою Микитюк, яка живе тепер у США.

З приходом радянської влади всі його промисли були націоналізовані. З тим не міг погодитися. Спочатку його поставили начальником над націоналізованою в нього ж пасікою, а відтак відсторонили від роботи, оскільки, як виявилось у нього не було відповідного документа про освіту, який дозволяв би працювати на радянській пасіці. Тай пасіку вирішили роздати по колгоспах і там вона швидко пропала. Хотів Євген про цю справу написати товаришу Сталіну, хоча від цього відмовляли його рідні. Не послухав і листа послав. Про вчинок Є. Білинського довідався його племінник Олександр Білинський, батько Зиновії Служинської лікар з Ходорова, і забрав стрийка до себе, рятуючи його від репресій. А стрийко чекав надалі відповіді від Сталіна. Чекав аж до початку війни. Повернувся у розгромлене гніздо, яке збудував зі своєю покійною дружиною. Опікун Олександр Служинський невдовзі помер і він залишився назавжди в Збаражі. Не хотів більше його покидати. Вірив, що син Мілько живе в еміграції і не дає про себе знати лише тому, щоб не пошкодити батькові. Не знав, що він загинув від рук вояків польської Армії Крайової. Невдовзі націоналізували в нього й хату. Залишили одну кімнату, де Євген міг мешкати. Був старий і німецький. Писав, що ходить на заробітки і часом за день заробить 5 рублів. Помагала йому Меланія, мати З. Служинської, щомісячно висилала частину своєї платні, хоч сама на утриманні мала двох дітей. Старенький Євген ходив рубати дрова, або “дротувати” тарілки. Скріплював черепки дротиками. Робив це майстерно. Ще тоді, коли мав славу багача, був ощадним і весь побитий посуд не викидав, а ремонтував з допомогою дротиків і клею.

У хаті було холодно. Євген застудився і помер 1955 року. Мав трьох дітей, з яких ніхто не пережив його. Усе, що заробив – втратив. Після його смерті у Львівському історичному музеї відкрили велику виставку про експлуататорів, українських капіталістів, серед яких був він, Є. Білинський.

До кінця своїх днів розповідав, як гостив на пасіці самого І. Франка і як найцінніший скарб з колишніх своїх днів зберіг світлину з того часу, коли він до нього приїздив. Запросив його тоді університетський та гімназійний товариш І. Франка, а теперішній парох тутешньої церкви о. О. Заячківський. І. Франко радо прийняв запрошення і приїхав. Готувала тоді Ольга, дружина Євгена, гарний стіл для дорогого гостя. Найкращі настояні меди витягував з пивниці Є. Білинський для дорогого гостя. Готував Є. Білинський для гостя ситний мед, якого в околиці й близько не мав ніхто. Передавав Франкові через Павла Думку, коли той їздив у Львів, або через когось іншого.

Зібралася тоді вся управа “Сільського господаря”, а він з Тернополя запросив спеціально з нагоди такої okazji фотографа, який і зробив оцю фотографію, яку беріг до кінця свого життя і яку музеєві передав Борис Тарасович Білинський. Проставив до знимки свою дружину і дітей: Марію, якій ще й рочку не було, сина Омеляна, названого в честь діда, пароха Синяви, а також дочку Наталку.

Оповідав також, як був у Тернополі, коли в “Міщанському братстві” читав “Мой-

сея”. Був вражений. Хотів хоч чимось допомогти хворому письменнику. Чув, що на такі хвороби добре допомагає бджолина отрута. Тільки бджоли мають бути не робочі, а ті, яких називають воїнами. Вони спеціально стережуть від ворогів вулики. Особливо їхня отрута сильна навесні та восени. Мало хто витримує п’ять таких укусів, а тим, хто має ревматизм, то допомагає дуже.

Надіявся, що І. Франко таки приїде. Обіцяв же! Не приїхав. Жалів потім Є. Білинський, що не приїхав. А може би й допомогло! Хто його знає.

Усе втратив Є. Білинський. Нічого не зберіг. На старість він, колись найбагатша людина у Збаражі, жив жебраком у голоді та холоді. Його оповідям не вірили, бо чи можна вірити жебракові. Ніхто не захотів записати від нього спогади. І попри все зберіг цю світлину. Після його смерті світлина перейшла до сестри Галини, яка померла 1960 року. Тільки тепер стало відомо точну дату її смерті: 14 травня 1960 року. Вона передала цю світлину Борису Білинському, сину Тараса Білинського, а він передав її на зберігання Музеєві Івана Франка. Чи бачив себе на цій світлині І. Франко, чи мав її? Невідомо... Зараз ця світлина у фондах музею має № 24475 по книзі вступу та 523 інвентарний номер групи “Мем”.

На світлині 33 особи. Судячи з одягу, на ній вісім священиків, а також троє світських інтелігентів, гімназисти та селяни. Є. Білинський сидить поруч з дружиною Ольгою, в котрій на колінах дочка Марія. Біля неї стоять їхні діти: дочка Наталка та син Омелян. Вдалось з’ясувати, що поруч з І. Франком, по праву руку від нього, сидить о. Олексій Заячківський.

При світлині зберігся кусник паперу, де зазначено, що фотографована на ній є філія “Сільського господаря” у Збаражі та поставлена дата: 10.9.1911 р. Правильність датування світлини перевірити не склало великих труднощів. Допомогла у цьому Маруся, що сидить на руках у матері. Вдалося розшукати метрику її народження. Вона зберігається у Збаразькому РАГЦС.

Згідно з метричним записом № 39 за 1910 рік у метричній книзі церкви Різдва Богородиці у Збаражі 23 вересня народилась, а 25 вересня 1910 року була охрещена подвійним іменем Марія–Іоанна, дочка Є. Білинського та Ольги Блюменфельд. Метричний запис засвідчив, що Євген Білинський, батько новонародженої, є сином Омеляна Білинського та Емілії Лужницької, а мати новонародженої Ольга Блюменфельд є дочкою Максиміліана Блюменфельда та Михайлини Савич. Охрестив Марію–Іоанну о. О. Заячківський. Дім, у якому народилась дочка Є. Білинського мав номер 307. На час фотографування Марії–Іоанні виповнився один рочок, тобто вона сфотографована в тому віці, коли діти вже добре сидять та починають ходити. На передньому плані світлини стоїть якась більша коробка, на котрій накинута скатертина. На ній було прикріплено напис, що це філія “Сільського господаря у Збаражі”. Однак відчитати напис на ній вже не вдалось. Надто вицвіла світлина.

Що надворі рання осінь свідчить і одяг тих, хто сфотографувався. Зроблена світлина біля сходів будинку Є. Білинського, в чому засвідчує ще одна світлина, зроблена у той час та котру також подарував музею Тарас Білинський. У музейних книгах вступу вона дістала № 24476 та інвентарний № 524 групи “Мем”.

Вже давно з’ясовано і закріплено в літературі, що І. Франко останній раз був

на Тернопільщині при кінці 1911 року, коли читав у “Міщанському братстві” поему “Мойсей”. Після цього на Тернопільщині не бував. Ще раз до того був 1902 року. Отож, світлина вносить деякий дискомфорт у вже відомі та усталені факти в біографії І. Франка і примушує їх наново переглянути.

Ще більше сумнівів викликала і сама постать сфотографованого І. Франка. Його зображення на цій світлині дуже відрізняється від тих зображень на світлинах, які були зроблені приблизно у цей час, роком раніше, чи роком пізніше, коли відзначався 40-літній ювілей письменницької та громадської діяльності письменника та до котрих вже звиклось і вони спричинились до того, що іншим у той час І. Франка уявити собі важко. На них І. Франко постійно пригнічений. Тут, на світлині, зробленій у Збаражі біля будинку Є. Білинського, все інакше. Навіть зачіска в І. Франка відрізняється. І. Франко на світлині у пальто, модного на той час покрою і з модної смугастої тканини. У руках тримає книжку. Світлина від часу вицвіла, а тому важко сказати, яку саме. Не допомогло і комп'ютерне розшифрування. Вся тодішня література, і спогади сучасників, а також іконографія І. Франка постійно акцентує, що І. Франко руками не володів і носив їх уздовж тіла, загнутими досередини. Уважно придивившись до світлині, не можна не помітити, що руки в нього скорчені. Особливо це видно по лівій руці. Також впадає в очі, що книжка йому вставлена в руки.

Фото 1. Іван Франко у Збаражі в гостях у Євгена Білинського.
Фотосвітлинку подарував у фонди Музею Борис Білинський

Аби розвіяти сумніви світлину було відправлено на дослідження в Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, звідки було одержано висновок під № 11152, який з дозволу дирекції інституту подаємо в цій статті повністю:

ВИСНОВОК № 11152

фотопортретного дослідження за листом директора Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка Р. Горак

м. Київ

Складено 28 січня 2009 року

18 листопада 2008 року в Київський НДІ судових експертиз МЮ України за листом директора Р. Горак № 120 від 13 жовтня 2008 року для проведення дослідження надійшов компакт-диск із фотозображеннями.

На розв'язання спеціаліста поставлене запитання:

Встановити чи зображений на фотокартці А (другий ряд п'ятий зліва, з книжкою в руках) Іван Франко.

Проведення дослідження доручено завідувачому сектором лазерних досліджень КНДІСЕ Робуру Ігорю Йосиповичу, який має вищу технічну освіту, кваліфікацію судового експерта I класу за спеціальностями: 6.1 “Дослідження фотозображень та технічних засобів їх виготовлення”; 6.2 “Ідентифікація особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями”; 7.1 “Технічне дослідження матеріалів та засобів відеозвукозапису” і стаж експертної роботи з 1996 року.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріали для проведення дослідження надійшли в інститут поштою. В поштовому конверті знаходиться CD-RW диск Verbatim серійний № HLD 676 LI 26070109 B 03 із написом від руки “Фото І. Франка”, виконаним маркером чорного кольору.

При перегляді інформації, зафіксованої на диску, встановлено, що на ньому розміщена папка “Фото Франка”, у якій знаходиться тридцять одне цифрове зображення відсканованих фотокарток. Тридцять фотокарток із зображенням Івана Франка в різні роки та одна фотокартка під назвою “Фото А”.

Для проведення дослідження вибрані дві фотокартки Івана Франка різних років, на яких зафіксовані деталі обличчя, які пророблені на “Фото А”. Збільшені фрагменти “Фото А” та репродукції фотокарток, на яких зображений Іван Франко, наведені у Додатку 1.

Цифрова фотокартка “Фото А” невідомої особи (ймовірно Іван Франко) розмірами 4808 x 3620 точок. Фотокартка чорно-біла. Фотозображення чітке, середньо контрастне, виконане при природному верхньому освітленні.

На фотокартці зображена група людей на фоні будівлі. На зображенні зафіксовані пошкодження у вигляді згинів, відсутність фрагментів фотоемulsії, подряпин, темних крапок в області очей сфотографованих. Зображення особи (другий ряд п'ятий зліва, з книжкою в руках) розмірами 774 x 648 точок, яке наведене у додатку (фото 1), середньо

контрастне, частково розмите. На зображенні зафіксовані пошкодження у вигляді згинів, подряпин, темних крапок в області зіниць очей сфотографованого.

На фотокартці зображений чоловік середнього віку. Сфотографований зображений на темному фоні. Голова повернена та нахилена вправо, права вушна раковина частково відкрита, ліва відкрита повністю. Деталі обличчя, в основному, пророблені. Фотокартка придатна для проведення ідентифікаційного дослідження.

Фотокартка “Фото А” оброблена в графічному редакторі та наведена в Додатку 2.

Фрагмент фотокартки “Фото А” обробленої в графічному редакторі наведений у Додатку 1, фото 2.

Фотокартка (Фото 3. Іван Франко, 1912 рік) розмірами 672 x 868 точок. Фотокартка чорно-біла. Фотозображення чітке, середньо контрастне, виконане при верхньому, лівому освітленні. Сфотографований зображений на темному фоні. Голова повернена вліво, права вушна раковина відкрита, ліва частково прикрита поворотом голови. Деталі обличчя, в основному, пророблені. Фотокартка придатна для проведення ідентифікаційного дослідження.

Фотокартка (Фото 4. Іван Франко, 1903 рік) розмірами 560 x 754 точок. Фотокартка чорно-біла. Фотозображення чітке, середньо контрастне, виконане при верхньому, лівому освітленні. Сфотографований зображений на темному фоні. Голова повернена вправо, ліва вушна раковина відкрита, права – закрита. Деталі обличчя, в основному, пророблені. Фотокартка придатна для проведення ідентифікаційного дослідження.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОБРАЖЕНЬ ОСІБ НА ФОТОКАРТКАХ

При роздільному та порівняльному візуальному вивченні збільшених зображень осіб на фотокартках фото 1, 2 та фото 3, 4 Додатку 1 виявлено наступні співпадаючі ознаки зафіксованих портретів:

Обличчя овальне, середньої повноти, риси обличчя середні. Волосся темне, хвилясте, зачесане вверху.

Лінія росту волосся – хвиляста. Обличчя має асиметрію.

Лоб високий, широкий (Фото 1–4).

Брови дугоподібні, середньої довжини, висоти і ширини, темного кольору, низькі за положенням.

Очі мигдалевидні, горизонтальні, середнього розкриття. Внутрішні кути очей загострені. Нависання повік відсутнє.

Ніс (поз. 3) викривлений вправо, середньої висоти та ширини, крила носа підняті, форма кінця носа заокруглена. Спинка носа середньої довжини та ширини, викривлена. Крила носа середні за розміром, припідняті, овальні.

Рот прикритий вусами, частково відкрита нижня губа. Вуса великі, широкі, низькі, густі, прикривають губи.

Підборіддя овальне, середньої ширини, середньої висоти.

Вушні раковини овальні, середньої величини та середньої відтопиренності, праве вухо (поз. 1) – середньої верхньо-нижньої відтопиренності, у лівого вуха (поз. 2) більше проявляється верхня відтопиреність. Співпадає форма завитка та протизавитка. Мочка вуха – заокруглена, відокремлена.

На основі проведеного роздільного та порівняльного дослідження співпадіння зовнішніх загальних та індивідуальних ознак обличчя, малюнка вушної раковини можна зробити висновок, що на фотокарточках №1, 2, 3 та 4 зображена одна і та ж особа.

Присутні на фотозображеннях відхилення форми та деталей обличчя, зумовлені віковими змінами, відмінностями ракурсів зображення портретів та різними умовами фотографування.

Встановлені співпадіння загальних та індивідуальних ознак зовнішності свідчать про те, що на фотокартці “Фото А”, зафіксованій на CD–RW диск Verbatim серійний № HLD 676 IL 26070109 B03, зображений Іван Франко.

ВИСНОВОК

1. На фотокартці “Фото А” (другий ряд п’ятий зліва, з книжкою в руках), зафіксованій на CD–RW диску Verbatim серійний № HLD 676 LI 26070109 B 03, зображений Іван Франко.

Довідка: разом з висновком спеціаліста повертається на CD–RW диск Verbatim серійний № HLD 676 LI 26070109 B 03.

Під документом печатка установи та підпис спеціаліста І. Й. Робура.

Проведена експертиза задоволення не з дешевих. Музей не спроможний оплатити її. Тому вона проведена на спонсорських умовах, за що висловлюємо щирі вдячність директору інституту Володимирі Борисовичу Кисельову та заввідділу інституту Євгену Валентиновичу Тимку за допомогу та розуміння.

Отже, науково встановлено, що на світлині І. Франко, і водночас виникла низка проблем, пов’язаних з тим, що в жодних спогадах, газетних свідченнях, а також в епістолярній спадщині письменника, досі не зафіксовано факту перебування І. Франка на той час на Тернопільщині взагалі. Нічого не було відомо про стосунки І. Франка з Є. Білинським та його родичами.

На жаль, прізвище “Білинський” у статтях та епістолярній спадщині І. Франка згадується доволі рідко. Найперше найчастіше згадується воно у зв’язку з Ольгою Білинською, яка назавжди залишила слід у Франковій поезії віршем “Олі” зі збірки “З вершин і низин”. Вірш є дев’ятим у циклі “Знайомим і незнайомим” у другому виданні збірки 1893 року. Уперше цей вірш був опублікований під назвою “Думка”, чим викликав у франкознавстві деяке непорозуміння: а властиво якій Олі він присвячений. Тривало непорозуміння доти, поки ясність не внесла сестра Ольги Білинської Марія – дружина Василя Білецького. Коментаторам першого тому, де цей вірш був поміщений, на той час якихось ближчих даних про неї не було відомо і обійшлося тим, що її було названо “одною з приятельок Франка”. Декілька разів промайне це ім’я та прізвище і в листах І. Франка до Уляни Кравченко від 20 та 26 грудня 1883 року. У фонді І. Франка, що в Інституті літератури ім. Т. Шевченка, зберігаються шість листів О. Білинської до І. Франка [5, № 1818] та одна записка [5, № 1628]. Листи стосуються подій березня–квітня 1884 року. Вони й відкрили ще одну таємницю Франкового серця: бо вже пошла собі сукню до шлюбу Ольга Білинська, але так і не довелось бути дружиною І. Франка. Вчителювала у селі Чижки на Бродівщині, відтак втекла у глухе село під Ходоровом, а опісля зникла з виду, залишивши у Франковому серці біль і сумні спогади, що час

від часу виливались у сумні рядки його поезії. Про їх стосунки стане відомо ширшому загалу пізніше. Вони стануть предметом дослідження Р. Горака у його есеї “Ольга Білинська – найзагадковіша з Франкових обраниць”, що була опублікована у журналі “Вітчизна” № 11–12 за 2006 рік.

Декілька згадок про невідомого Білинського, на той час студента Віденського університету, який належав до “Січі”, спорідненість якого з родом Білинських невідома, є в листі І. Франка до М. Драгоманова від 8 червня 1891 року, написаного після повернення з празького з’їзду слов’янської молоді, а відтак після поїздки у Відень. “З Праги поїхали ми, львов’яни і краков’яни, до Відня, – писав І. Франко у цьому листі М. Драгоманову, – щоби там порадитися з січовиками над запомогою для “Народу”. Нарад було кілька: перша на комерсі, друга офіціальна в “Січі”, спільна, а третя самих січовиків, на котрій я не був. Дві перші наради зробили на мене дуже пригнітаюче враження, бо показали, що більшість січовиків, з виїмком хіба Гринецького, Лаврівського та почасти Партицького, Лопатинського й Білинського, – народ зовсім не серйозний і не освічений, вдоволюючийся або голими фразами, або, ще гірше, відносячийся з нехтуванням, а то й з нехиттю та погордою до всього, що виходить поза сферу печені, пива і дівчат. Се таке дрантя, якого я серед нашої львівської молоді не бачив. На комерсі більшість всилувалась як мога скоротити “часть офіціальну”, т. є. розмову власне про ті речі, задля котрих ми приїхали до Відня, щоб тільки якнайшвидше розпочати “часть забавну”; головний аргумент був: завтра зйдемося до “Січі” при днині, по тверезому, та поговоримо. Дискусія велась так гупо і безладно, що просто сором, а коли я по скінченні тої нещасної офіціальної часті встав і вийшов, ті люди здивувались і мало що не розгнівались на мене за те, “що я своїм відходом протестую проти того, що, по їх думці, є найінтересніше. Зате вони на другий день запротестували проти того, що для мене було інтересне, бо на заповіджену спільну нараду в “Січі” явилась більшість гостей, а з січовиків щось тільки 4 чи 5” [13, т. 49, с. 276].

У листі до дружини Ольги Франко згадується Клавдій Білинський, про його адресу розпитувала Олена Пчілка, бо її про це просила Леся Українка. З ним та студентом Гринецьким Леся Українка познайомилась у Відні 1891 року. Якось адресу І. Франко роздобув, а тому писав до Ольги Франко з Відня 19 травня 1893 року, вже коли вчився в аспірантурі у Ягича: “Бувша княгиня Чарторийська, у котрої є Клавдій Білинський, затребувала через нього книжок – драгомановщини, я в вислав, що мав” [13, т. 49, с. 400].

У фонді І. Франка, що в відділі рукописів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, зберігся лист К. Білинського від 12 березня 1893 року [5, № 1609, арк. 115–118]. На той час К. Білинський був студентом Віденського університету, а лист писаний в селі Яблунові теперішнього Гусятинського району Тернопільської області. Зберігається у фонді І. Франка й лист К. Білинського зі Станіслава від 3 квітня 1900 року [5, № 1611, арк. 249–250].

Лист надзвичайно цінний з погляду з’ясування питання про час встановлення зв’язків І. Франка з митрополитом Андреем Шептицьким. Як видно з цього листа, ініціатором налагодження зв’язків виступив сам митрополит Андрей ще тоді, коли був на єпископському престолі в Станіславі. Завдяки вже згадуваній монографії

З. Служинської “Рід Білинських”, К. Білинський був рідним братом Є. Білинського. Він народився, як і Євген в селі Синяві під Збаражем, (згідно з даними Енциклопедії українознавства – 1865 року, а згідно з монографією З. Служинської – 1866 року). Помер 28 травня 1937 року в Бережанах. Довший час працював гімназійним учителем у Чернівцях. У процесі національних змагань був членом Національної Ради, після програту яких румуни вислали його в Галичину і він став працювати у Снятині, в організованій ним народній школі. Невдовзі після смерті Василя Білецького, чоловіка Марії Білинської, став учителем гімназії в Рогатині, а 1924 року перейшов до Бережан, де працював учителем та де й помер і похований. Як виявиться вже опісля, брав активну участь у втечі Мирослава Січинського з тюрми і на згадку про це тримав у себе верхній одяг, в якому той тікав, а також його топірець.

Не встановленою особою є й Юліан Білинський, про якого І. Франко згадував у листі до Василя Давидяка від 13 жовтня 1874 року: “Кланяйтеся від мене г. Юліану Білинському; шкода, що-сте на празники не загостили до наших Нагуєвич” [13, т. 48, с. 15].

У фонді І. Франка зберігся лист і Володимира Білинського, лікаря у Збаражі, діда Тараса Білинського, писаний зі Збаража 11 квітня 1897 року [5, арк. 181–182]. Лист помилково у фонді І. Франка приписується Діонізію (Денису) Білинському. Насправді писала його рука В. Білинського.

Від Д. Білинського насправді зберігся тільки один лист, писаний з Відня 9 березня 1904 року [5, арк. 181–182]. Лист стосується змін до статуту Наукового товариства ім. Шевченка. Діонізій закінчив право у Віденському університеті і став працювати на різних посадах, останньою з яких була посада адвоката в Тернополі. 1944 року за загадкових обставин був убитий німцями.

Плідною була співпраця І. Франка з о. Петром Білинським, який збирав фольклор Поділля і вивчав тамтешній говір. Зокрема, І. Франко у студії “Пісня про комара” на один з варіантів запису цієї пісні посилається на співаник з початку XVIII ст. Леонтія Ягольницького, який передав о. Петро Білинський із Зарваниці крилошанину о. А. Петрушевичу. Надрукував той збірник М. Грушевський у “Записках Наукового Товариства ім. Шевченка” т. XV. Згадується П. Білинський і у статті І. Франка “Етимологія і фонетика в южноруській літературі”, опублікованій в журналі “Народ” № 13, 14 та 15 за 1894 рік. У цій праці П. Білинський зазначений, як один із перших збирачів народних пісень, який прийняв фонетичний правопис. В архіві І. Франка зберігається зошит з фольклорними записами П. Білинського [5, № 4078].

Зберігається у фонді І. Франка і лист П. Білинського до О. Огоновського від 30 травня 1882 року з Бірок Великих з різними етнографічними записами [5, № 1610, арк. 1–8], який свідчить, що І. Франко користувався ним, зокрема, для з’ясування питання, як деякі предмети називають на Тернопільщині і як вимовляють окремі слова.

П. Білинського І. Франко знав ще з часів навчання у Львівському університеті, де той навчався на теологічному факультеті, який закінчив у 1876 році [2, с. 41].

Відразу після висвячення отримав скерування на парохію у Залізці Нові Зборівського повіту, де був до 1879 року. Відтак став спочатку асистентом, а потім адміністратором села Бірки Великі Тернопільського повіту, де й був написаний згаданий лист до І. Франка. З 1882 до 1883 року був священником в Кийданцях (Кийданцях) Буцацького

повіту, а згодом парохом у Несторовичах Зборівського повіту (1884–1886). З 1886 до 1896 року був парохом у селі Должанці Тернопільського повіту, а відтак з 1896 року до самої смерті, тобто 13 грудня 1916 року, парохом села Зарваниці Підгасецького повіту. 1894 року в Тернополі він видав у друкарні С. Коссовського історичну розвідку “Місто Тернопіль і його околиці”. Його поховали на Успенському цвинтарі в Тернополі, який разом з церквою 1962 року був знищений.

Дід Петра Білинського Дмитро Білинський був і дідом Євгена, Діонізія та Клавдія Білинських.

Окрему сторінку складають стосунки сестри Ольги Білинської Марії в заміжжі Білецької, хоча і в епістолярії І. Франка ці взаємини не такі вже й жваві. Перший раз про неї згадка в листі до К. Попович від 20 квітня 1884 року, де він пише, що “панною Маринею” та з її товаришкою по учительській семінарії Юлією Карачевською, потрохи знайомий і послідними часами частенько у них бував” [13, т. 48, с. 414]. Познайомив І. Франка з сестрами Ольгою та Марією Володимир Коцовський, що підписував свої твори як Корженко. Він був родичем Білинських, тому в листі до К. Попович від 26 квітня 1884 року І. Франко писав: “Я й не знав, що ви так близько знайомі з панною Кар[ачевською]. Мене познайомив з нею і з панною Білінською товариш Корженко, але обі ті панни мені якось не сподобались” [13, т. 48, с. 421]. Марія та Ольга були сестрами Володимира Білинського, з яким І. Франко вчився в Дрогобицькій гімназії. Проте чимало згадок є про Марію Білецьку у спогадах про І. Франка. Сама вона також написала спогади про нього під назвою “Картина з життя Івана Франка”, які вперше були надруковані у журналі “Назустріч” 1937 року. На тому й вичерпуються згадки І. Франка про Білинських.

Сестри Ольга та Марія Білінські були з тієї самої гілки родини, що й Петро Білинський. Як стверджував сам І. Франко, познайомив його із Марією та Ольгою Білинськими їх двоюрідний брат В. Коцовський, у ті роки чи не найкращий товариш І. Франка.

Чи знав Є. Білинський, коли гостив 1911 року, І. Франка про те, що його родичка Ольга Білинська, колись була нареченою І. Франка, – невідомо.

Про відвідини І. Франком у Збаражі В. Білинського відомо принаймні з двох джерел. Перше – “Спогади збараських селян”, опублікованих у книзі “Іван Франко у спогадах сучасників” [3, с. 263–264], де зазначено: “Франко після зборів відвідав лікаря Білинського. Тут він весь час був мовчазний. І як згадує дружина Білинського, мало розмовляв, лише надвечір, виходячи з хати сказав до неї: “Отаке життя мужицьке – для панів свині дорожчі від людей”. Так сказав Іван Франко, бо перед тим чув, як селянин Антон Грициняк розповів історію, яка лягла в основу “Свинської конституції”.

Відразу після цих пафосних слів, в достовірність яких важко повірити і які без сумніву є видумкою районних журналістів, котрі вважали, що саме так мав казати “революціонер-демократ”, у цих спогадах є продовження: “Письменник пішов ночувати в село Залужжя до Шмигельського Тимоша, з братом якого – Андрієм – він був знайомий”. Справді, чого він мав ночувати між панами. Він їх не любить і в нього нема нічого спільного з ними.

Друге джерело – це спогади Луки Іщука [4, с. 127], “Був у Збаражі, – мовиться у тих спогадах, – лікар Білинський. Знав його Франко та й він Франка знав. Але, скажу правду, Білинський, як перекотиполе, перекочувався з партії в партію; спершу він був

соціалістом, потім в радикали перейшов, а нарешті став націоналістом. І був він такий, що все йому мало, дай більше. Узнав цей Білинський, що в Красносільцях треба лікаря, і захотілось йому стати там лікарем, не кидаючи посади в Збаражі. То й став він писати, щоб посаду лікаря в Красносільцях дали йому теж.

Дізнався про це Франко:

“– Що ти робиш? Адже ж ти знаєш, що на весь повіт всього два платні лікарі. Ти ж не зумієш всім хворим дати допомогу, – говорив йому Франко.

На запитання Білинський відповів запитанням:

– А скажіть, – каже, – якби вам трапились два плуги, щоб виорати свою ниву – один новий, другий старий, поламаний, – який би взяв пан?

– Я узяв би той плуг, – відповів розгніваний Франко, – який би виорав таке зілля, як ви, пане лікарю, з ниви народної”.

Ніхто не записав спогади про І. Франка від дружини В. Білинського. Зрештою, чого записувати від неї, коли вона дружина націоналіста.

Найприкріше, що про останній візит І. Франка у Збараж ще перед тим, як виступити наприкінці грудня 1911 року в “Міщанському братстві” із читанням поеми “Мойсей” взагалі ніхто не залишив жодних спогадів.

Галина (Олена) Білинська похоронена на міському цвинтарі в гробівці, в якому спочивають її чоловік Володимир та замордований більшовицькими садистами син Тарас.

Пам’ятник нагадує витесану з теребовлянського пісковика свічку, яку завчасно згасила недоля.

На пам’ятнику є напис:

“ Тут спочивають
 др. Володимир Білинський
 Лікар.
 * 5.V.1869 + 7.V.1918.
 Олена Білинська
 1877–1960.
 Др. Тарас Білинський
 1903–1941
 Донька Наталія
 22.II.1897–7.V.1898

Останній напис означав, що в той час, коли по селах відбувалися виборчі віча, в родині В. Білинського переживали велике горе. Померла їхня дочка Наталія.

Є. Білинського поховали у родинний гробівець, який він збудував, коли померла його дружина Ольга. Аби люди знали, що він відомий пасічник з найбільшою в Польщі пасікою, то на гробівці за хрестом з каменю поставив вулик.

У цьому гробівці знайшли вічний спочинок його дружина Ольга (15.08.1880–16.03.1934), він сам (1870–1955), його брат Ісидор (15.05.1860–17.06.1915), дідусь Зиновії Служинської, напис про якого свідчить, що він був начальником станції в Тернополі, та сини Ісидора: Стефан, який помер, будучи студентом третього року філософії (1.01.1902–9.03.1923) та Олександр, батько Зиновії Служинської (1908–1946).

Гробівець з вуликом неподалік від могили В. Білинського. Влітку його обсаджують бджоли і ту завжди ростуть медоносні квіти. Бджоли генетично пам'ятають про великого пасічника. Ми забули.

1. Борис Тарасович Білинський (до 75-річчя від дня народження). Бібліографія. – Львів, 2008.
2. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944) // Духовенство і Релігійні Згромадження. – Львів, 2004. – Т. II.
3. Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів, 1956.
4. Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів, 1972. – Кн. 2.
5. Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Відділ рукописів та текстології. – Ф. 3, № 1628.
6. Служинська З. Рід Білинських. – Львів, 1998.
7. Українські лікарі. Бібліографічний довідник. – Львів-Чикаго, 1994. – Кн. 1.
8. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 348. Оп. 1. Спр. 2627.
9. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 387. Оп. 1. Спр. 40.
10. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 348. Оп. 1. Спр. 2939.
11. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 4764.
12. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 146, Оп. 25. Спр. 2316.
13. Франко І. Збір. творів: У 50 т. – К., 1976–1986.

ЛИСТИ КЛАВДІЯ БІЛИНСЬКОГО ДО ІВАНА ФРАНКА¹

№ 1

Яблонів почта Сухостав², 12/3 893

Високоповажаний добродію!

Я післав вам через “Кур'єра” мої записки про “Сл. Старину” та що я припізнав ся. Не знаю, чи зможете Ви там багато відчитати, бо се прудко писано та ще 1886/7 році. Коли ще много треба було баламутити. Єсли дісталисьє, то дайте мені про се звістку – та задержете у себе. Я собі від Вас відберу при нагоді.

Сьогодні я маю маленьке діло до Вас, не хотів би я Вам часу гайнувати, тим більше, що Ви его тепер много не маєте, но інакше не можу ніяк справити ся, бо і ваша жінка вийхала зі Львова, та не могу до неї звернуть ся. Сьогодні моя княгиня мені віддала “Чудацкі думки” Драгоманова, котрі я ейі дав прочитати, та сподобала собі видно сю книжку – просила мене чиби я не міг для неї записати за посліплатою “Чудацкі думки”, ще до що з таких річей Драгоманова. Ну я і просто сказавши не знаю докладно літератури сейі, тільки тямлю то его “Спомини австро-руські” щось таке подібного, а впрочім думаю не вийшло нічого осібног книжочкою. Колиб Ви думали, що “Тромада” буде для неї інтерес, і коли буде мож ейі дістати, то пришліт і се. Ви певно будетьє

мусіли про се писати до своєї жони – та може і вона не має сього на селі, але десь у Львові в переховку.

Вже не знаю як Ви зробите – в кождім случаю – а вас прошу если Ви можете – вишліт за посліплатою до неї “Чудацкі думки” і “Австроруські спомини”, Шевченкові ідеали она тоже читала, но на тепер она просила о Драгоманова, а коли розсмакує ся лучше, то я потім і щось другого зарекомендую. Адрес до неї ось такий: П. Флорентина Вольневичева в Яблонів почта Сухостав. Если не хочете за посліплатою висилати то вишліт на мойі руки, але лучше таки так як вона просила. Я думав що на 1. Червня пойду до Львова на цілий місяць з мойім учеником, та пляни змінили ся. Я остаю тут до початку липня, а лиш на іспит з ним пойду – відтак верну в Яблунів еще на вакації – а вже з початком 93/4 він буде ходити у Львів до школи, що зі мною стане ся не знати, я і сам нічого ще не думаю.

В кождім случаю перегорода стала ся, бо в часі перебування у Львові червни, був бим собі полагодив мою справу- о котрій я вам розказував, а так нічого не могу вдіяти. Я був у Ст. Б³. він казав, що об сім нічого не знає, але если мене рекомендуют, то він побалакає о тім з братом. Я й з тим пойхав. Треба буде колись тепер скочити до Львова.

Як Вам там веде ся з роботою?

Если маєте хвилину часу. Дайте о собі звістку. Колись тутки сиджу я собі спокійно в мойй цимбрі – аж чую, якихось двох панків шурує до мене галяреєю (бо то бачите, я сиджу на поверху – та і еще до того маю балькони!). Вступають в хату “Дай Боже здоровля”. “Дай Боже, витайте гости в хату. Я Щураг⁴ з Кобиволок, а я Ковальский, син учителя з Кобиволок. Так бачите зробили мені несподіванку. Вони прийшли пішки, бо се не далеко. Перебалакали ми де що та вечером вони відійшли. Він остане тут цілий май, а відтак піде до Відня. Обіцяв ся я піти до них на мужицке весілля, та не хватило часу, але сими днями мушу его відвідати. Жите моє пусте, тільки що свіжий воздух маю, котрого Ви мені у Відни певно завидуєте. Я був на другий день у вас з Величком⁵ вечером та не застав вас в хаті. Напив ся чаю та відтак потелепав ся на бесіду ,там перебув може ½ години та утік, бо довше остати я бов ся.

Чи Облак⁶ есть у Відни чи він еще жіє?

Здоровлю Вас, дай Боже витримати при роботі.

Клявдїй Білінській

[P.S.]

Подайте свою адресу!

ЛЛ, ф. № 3, № 1609, арк. 115–118. Рукопис. Оригінал.

№ 2

Станіславів, 3. 4 900.

Поважаний Товаришу Добродію!

Тут живу я тихо про себе, та однак часами годі не здибати ся з людьми. Кілька разів єписк. Шептицкий⁷ просив мене, щоб я Вас де з ним звів, та він має охоту до балаканя, і хоче конче з Вами видітись, просив щоби з Вами, якбисьте коли були в Станіславі

зайти до нього. Та я осім Вам не згадував. Бо і мені не до того, щоб темнити, а Ви до здаєсь до сего привикли!

Так бачите вчора я був у нього на вечері (11), та він він каже, що м йіде в середу до сойму – та конче зайде до Вас на Крижову улицю⁷. Просив мене, щоб я Вас просив, чи бисьте не були такі добрі і до нього зайти. Зайдіт може в сойм, та дайте собі де teudervous. Я з ним кілька разів розбалакався довго про всьо і вся – та троха відмінно як другі станісл. Рутенці балакают. Отсе Вам пишу, а ви зробіт, як знає.

Те, в кождім случаю бачити ся варто.

Здоровлю Вас сердечно.

Клявдїй Білінській, школа реальна.

ІЛ, ф. 3, № 1611, арк. 249–250. Рукопис. Оригінал.

Лист Володимира Білінського до Івана Франка

Збараж, 11.IV. 97

Високоповажаний Пане Добродію!

Писалисьмо до вас по статуту котрого небудь з товариств чи то “Просьвіти”, чи то якогю інчого небудь товариства, щоби мати підставу до уложеня статуту, бо так з воздуха тяжко зхватити.

Даруйте, що так напіраєм, але ось у нас в місті Збаражи вибори до ради громаццкої в осени. Мусимо отже мати конче якійсь центр, такій що би ніхто не знав (оскільки можна) що робить ся, бо з шинків все сей час діставали ся таке де не потреба.

У нас тепер тишина, мужики сіють, тай все іно питають ся що там в парламенті. Зацікавленя справами публичними моцне. Люде, котрі іно тільки вміють літери складати інтересують ся газетами книжками. Навіть наші міщане збаражскі тепер при пиві про нічо більше не говорять тільки про Дашиньского, Окуневского, Баденього і т. д.

Конче треба роботу континувати.

Подавайте Статути.

З поважанем

Др. Білінській.

ІЛ, ф. 3, № 1628, арк. 177-180. Рукопис . Оригінал.

ЛИСТ ДІОНІЗІЯ БІЛІНСЬКОГО ДО ІВАНА ФРАНКА

[Відень, 9.3.904].

Високоповажаний Добродію!

Зволіть і моє імя під проектом статута “Наукового Товариства імени Шевченка” підписати.

З поважаньом

Др. Денис Білінській

Відень, 9.3.904.

ІЛ, ф. 3, № 1628, арк. 181–182. Рукопис. Оригінал.

Лист Петра Білинського до Омеляна Огоновського

Бірки Великі,⁷ 30/4 1882 [р.]

Високопреподобний Отче професорь!

На Ваше Всепочтенне письмо з дня 2. III звольте ласкаво яко відповідь слідуєче прийняти:

1) Колишних носових звуків *ан* (а), *е,о,ї* загально сказавши нігде не здибав-им, але наведу слова може ВПреподобіе у тих слід повисших звуків знайдут; говорят: *стажка* (stażka); *гогель* (gagel); слово “*хадожити*” (chałdożyty) чув-им лиш раз від скалатского уроженця; звичайно тоє слово уживають лиш жиди; *тегий* (tegyj), але і *тегійий*; *тегійиий*; *тегійий* и *найтегійий*; коза “*кламцає*” зубами; слово *трембіта* не знане ту; *вєкший* (wjększyj); 2) звичайно

2) Звичайно кажут в Бірках і околиці “*рибџм*”, “*рукџм*” зам. *рибою*, *рукою*; часами, але рідко кажут “*рибоєм*” (rybojom), “*рукоюм*” (rukojom), ніколи не кажут *руковйов*

3) Все каже ся “*робуу*” (гобуу), *лаука*, *боудур*; *гоукати*.

4) Меже *и* и *ы* не чути ріжниці; все польске у.

5) Futurum: *буду хваліти* або *буду хвалів*; тільки що до поставлення глагола ріжниця: *буду січку різати*; *буду різав січку*; *буду рубау дрџва*. Слово “*дрџва*” єсть Nominativ plur: а “*дрџва*” accus: plur.

6) Аурісти не ма сліду.

7) “*сіль*” согласна “*с*” не мягчить ся, “*дім*” також “*д*” тверде.

8) Форми якби dualis уживані звичайно при именниках женських н. пр. *дві руці*, *нозі*, *хати* (plur: *хати*), *дві коні* (sing.: *конá*, plur.: *кџни*). Кажут також дві яйци, plur.: *яйця* або *яйці*; при чім *и* акцентоване здаєт ся мати свої правила, хотяй не певні: nom.: sing: *рукá*, *ногá*; gen.: *рукі*, *ноги* (oxitona); plur.: *руки* (paroxitona); dualis *руці*, *нозі*(oxitona); plur. *руці*, *нозі*, *хата* (paroxitona); gen. sing.: *хати*; plur.: *хати* (oxitona); dualis: *хати* (paroxitona); и так єсть звичайно що oxitona в sing. суть в plur.; paroxitona, а в наведеній формі дуаліс oxitona в сімпіляріс суть в plur. oxitona, а в dualis paroxitona. Мимо того sing.: *конá* oxitona gen. *коні*, має plur.: *кџни* parox. і dualis *кџни* parox. sing.: *яйцџ*, gen.: *яйця* (oxitona) має plur. *яйця* (paroxitona) а dualis *яйці* (oxitona). Кажет ся: *двермі* и *дверіма*; *плечима*.

9) Самогл.: “*ь*” не чути на кінци.

10) Каже ся: “*сад*”, але все в “*сагку*”. В слові “*біб*” буква кінцева має звук лежачий меже *б* а *п*, але всекаже ся *бџбу*.

11) Согласні ж не двояться н.пр. *весіле* тільки одно л., *каміня*, *волося*.

12) numeralia: самодруг .

Скрипка.

1) денка; 2) шийка; 3) кілки; 4) и 5) голосниці (у цимбал рџжі) – стуниця; 7) пупец.

2) Части воза.

3) 4 колеса; 4 осі (ось); підойма – подушка – скрут – штинвага або або

4) штильвага – линва (sing. *лінва*; plur. *линві* або *лінви*. *дві линві*) – дишель.

5) насад – льоники – орчики, ворчики – сворінь (gen. *сворія* або *свірня* plur. *свірні*)

– розвора – запести або запясти – люшні – палюшники – кульпаки – затильник – спиці – драбини (коли снопові, то маюť щеблі, а як звичайні, то маюť яглиці, т. є. щеблі тесані з дощенок до звичайних драбин у волзах) – полудрабки – стріли (на дишли).

Сані або сани.

1) дві санки або дві санці sing. санки; 2) корса; 3) копила також копила або копели gen. копелів sing. копело; 4) наморозні; 5) вязи; 6) підтока; 7) ріжни sing. рожен; 8) дишель; 9) підлатки; 10) прикрути; 11) ліски; 12) крижаниці.

Плуг.

1) леміш; 2) чересло; 3) гриділь; 4) тяж; 5) пяти; 6) полица (при старих плугах); 7) дишель; 8) корок; 9) підволока; 10) ключ; 11) істик (ястик); 12) віся (малі осі); 13) столец (або столецъ); 14) чепиги або чепіги.

Я зауважив, що деякі рускі слова ужиті в польській мові означаюť щось гидкого, хоч в рускій мові означаюť щось доброго н.пр. блага (добре) blage (не добре); череда – польське *czereda* (горда); голос – польське *halas* и т. д.

Слова менче знані.

Дуди у сорочки = манжети;

Каганчурка = поличка на каганец;

Кіся = ручка від коси;

Дьівчук = *podltek dziewczena*;

Дьівчур = любячий товариство дівчат ;

Бабяр = любяч ий товариство бабів;

Дьівочит ся = пне ся бути вже великою дівчиною;

Прошак = той, що ходит за милостинею але не жебрак ино погорілец або такий що через вилев водистатив маєток.

Вожег = патик відкоцуби;

Живчик ⁹ =

Запри двері = замкни

Дваста = 200;

Листик ⁹ =

Трійня = терля до лену;

Щигель = шутек;

Заячий холодец = шпараги.

Кінчу моє письмо бо здаєть ся на всі поставлені питання вже відповім, если Ваше Високопреподобіє хотіли б знати, як у моїй околиці що виголошує ся, або уживає ся, значит хотілиб знати тернопільський провінціалізм, то прошу до мене написати, в формі питань як тепер, а я з охотою відповім и не дам вже так довго на мою відповідь чекати, як на отсей лист.

З високим поважанем покірний слуга

Петро Білинський

ЛЛ, ф. 3, № 1610, арк. 1–8. Рукопис. Оригінал.

Примітки

1. Листи публікуються зі збереженням усіх особливостей тексту.
2. Тепер село Гусятинського району Тернопільської області.

3. Особа не встановлена. Цілком можливо, що йдеться про одного з братів Олександра Барвінського, який у листі згадується як “брат”. Відомий політичний діяч О. Барвінський був близьким родичем К. Білинського.
4. Мова йде про Василя Щурата. В Кобиволоках, що неподалік Тереховлі, мешкав його вітчим М. Семків.
5. Григорій Величко (1863–1937) – приятель І. Франка, географ.
6. Ватрослав Облак (1864–1896) – словенський славіст, автор досліджень з діалектології та історії південнослов’янських мов.
7. На той час Андрей Шептицький очолював Станіславівське єпископство.
8. Зараз село Тернопільського району Тернопільської області.
9. Значення слова автор листа не подав.

AN UNKNOWN PHOTOGRAPH OF IVAN FRANKO

Roman HORAK

*Ivan Franko literary memorial museum in Lviv
150, I. Franko Str., 79011, Lviv, Ukraine*

The unknown fact of Ivan Franko’s visit to Yevhen Bilynsky, a well-known bee-keeper in Zbarazh, in autumn 1911 and a photograph of this event are published for the first time in this article. The correspondence of some members of Bilynsky family with Ivan Franko is also published for the first time.

Key words: Ivan Franko, Yevhen Bilynskyi, letters, photograph.

НЕИЗВЕСТНАЯ ФОТОГРАФИЯ ИВАНА ФРАНКО

Роман ГОРАК

*Львовский литературно-мемориальный музей Ивана Франко,
ул. Ивана Франко, 150, 79011, Львов, Украина*

Впервые приводится до сих пор неизвестный факт пребывания Ивана Франко в Збараже осенью 1911 года в гостях у известного галицкого пчеловода Евгения Билинского в честь чего и была сделана фотография, до сих пор неизвестная в франковедении. Прослеживаются взаимоотношения И. Франко и семьи Билинских, а также впервые приводятся письма некоторых членов этой семьи И. Франко

Ключевые слова: Иван Франко, Евгений Билинский, письма, фотография.

*Стаття надійшла до редколегії 15.01.2010
Прийнята до друку 27.01.2010*